

založeny na rozdielnych filosofických prístupoch. Jejich spoločným cieľom je produkcia zdravých potravín s vysokou nutričnou a biologickou hodnotou, podpora prirodzenej pôdnej úrodnosti, efektívne využívanie prírodných zdrojov, využitie biologických a energetických cyklů. Usilujú o odstránenie všetkých forem znečistenia zemiedľskej produkcie. Výrazná je u týchto systémů zmena vzťahu človeka k prírode z kořistnického prístupu na spoluprácu s prírodou a vyloučenie nadvlády nad ní.

Pri zavádzaní alternatívnych zemiedľských systémů máme v našej republike zpoždění více jak 20 let za vyspělými státy, ktoré produkujú biopotraviny a uplatňujú ekologicky vhodné spôsoby hospodárenia v krajine. V našich podmienkach se začínajú tieto systémy výraznejšie rozširovať teprve od r. 1989. Vznikajú skupiny producentů, zpracovateľů a obchodníků s biopotravinami, ktoré se sdružily do svazů např. Probio (sev. Morava), Biowa (východní Čechy), Libera (okolí Prahy), Naturvita, Alteco (jižní Morava). Na výzkumu problematiky alternativního zemědělství se významně podílí i Vysoká škola zemědělská v Praze. Protože tato oblast má přímou vazbu na životní prostředí, vytváří se při Ústavu pro životní prostředí v Ústí nad Labem Středisko alternativního zemědělství, které chce ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství ČR i existujícími svazy přispět k realizaci zásad Státní ekologické politiky.

I když lze předpokládat, že biopotraviny do roku 2000 dosáhnou maximálně 5 % z celkové produkce potravin, má alternativní zemědělství i přes řadu bariér své místo v zemědělství našeho státu. Využitím některých jeho poznatků v konvenční zemědělské výrobě lze vytvořit předpoklady pro ekologizaci agrárně-potravinářského komplexu a v konečném důsledku pro zdravou a racionální výživu ve 21. století.

Vytváření krajiny s vyšší ekologickou stabilitou, šetrnějšími způsoby hospodárenia, nižšími vstupmi energií, racionálnejšími využitím statkových

hnojiv, biologické metody boje proti škůdcům, vyloučení chemikálií, nejsou jenom cesty k získání zdravých potravín a zlepšení zdravotního

stavu našich obyvatel, ale přispějí i k záchraně naší tolik zkoušené přírody.

Jaroslava Vráblíková

Uplatnenie princípov ekologickej politiky pri optimalizácii rozvoja územných celkov

Jedným z hlavných cieľov novej ekologickej politiky v ČSFR je obnoviť dynamickú rovnováhu medzi spoločnosťou a životným prostredím. K základným princípom, z ktorých táto politika vychádza a ktoré tvoria východiskové body aj pri tvorbe návrhu zákona o ochrane životného prostredia, môžeme zaradiť:

- *Princíp komplexnosti*: vyjadruje požiadavku celkového zlepšenia kvality životného prostredia, teda nie iba jeho vybraných častí.

- *Princíp priamej zodpovednosti za škody* spôsobené na životnom prostredí: znečisťovateľ, alebo ten, kto narušuje životné prostredie, nesie za svoje konanie priamu zodpovednosť. Tým na neho vzniká tlak, aby uplatňoval bezodpadové technológie, podporoval technický rozvoj, bol zainteresovaný na ekologickej výchove.

V tejto súvislosti sa v našej legislatíve po prvý raz zaviedol termín ekologická ujma. Predstavuje ju napr. strata ekologických funkcií ekosystémov, narušenie ekologickej stability v krajine atď. Novú dimenziu získava aj ekologická stabilita krajiny, ktorá sa začína chápať

ako špecifický prírodný zdroj, čomu aj spôsob jej posudzovania a hodnotenia. Náhrada za ekologickú ujmu sa bude uskutočňovať predovšetkým tak, že sa vytvoria podmienky na obnovenie prirodzených funkcií ekosystémov a odstránia sa ostatné vyvolané environmentálne škody. Ak to nie je možné, budú sa škody kompenzovať náhradným spôsobom alebo finančne.

- *Princíp prevencie*: tvoria ho dôsledný a komplexný monitoring zložiek životného prostredia, jeho pravidelné vyhodnocovanie a kvalifikovaná interpretácia rozsahu zmien a ich trendov. Sledovanie zmien musí byť vzájomne porovnateľné. Okrem toho sa musia spracovať špecifické formy prevencie.

K ďalším preventívnym opatreniam môžeme zaradiť rešpektovanie prípustnej zaťažiteľnosti krajiny a jej zložiek jednotlivými spoločenskými aktivitami s osobitným prihliadnutím na typ funkčného využívania krajiny. Vo vyspelých krajinách je súčasťou všetkých významných investičných zámerov a zásahov do životného prostredia povinné hodnotenie ich dopadu a posúdenie kumulatívnych efektov.

Takéto metódy (environmental impact assessment, resp. environmental risk assessment) sú súčasťou predpisov a zásad, ktorými sa tieto činnosti usmerňujú. V súčasnosti sa u nás pripravuje metodika hodnotenia ekologickej únosnosti krajiny (v SR bude garantom Slovenská komisia pre životné prostredie).

● *Princíp ekologickej, sociálne a ekonomicky únosného rozvoja územia:* presadzuje znižovanie spotreby energie a surovín, efektívne využívanie prírodných zdrojov, minimalizáciu odpadov so zvyšovaním využívania druhotných surovín, minimalizáciu negatívnych vplyvov a zásahov do životného prostredia. Mali by sa vylúčiť tie investície, ktoré by znamenali nezvratné porušenie prírodných režimov, ohrozili by prírodné zdroje a boli by vážnym zásahom do sociálnych vzťahov miestneho obyvateľstva atď.

Sú to predovšetkým zásady vychádzajúce zo správy „Naša spoločná budúcnosť“ prijatej Valným zhromaždením OSN na 42. zasadaní r. 1987.

Tento princíp je aj morálnou kategóriou — t. j. sleduje dlhodobé zachovanie životného prostredia v takom stave, aby ho mohli ďalej plnohodnotne využívať aj nasledujúce generácie. Rozvoj sa teda nevzťahuje len na sféru hmotnej prosperity a spotreby. Princíp únosného rozvoja musí teda v rovnakej miere zohľadňovať ekologicke, sociálne, ekonomické, estetické, etické a ďalšie kritériá. Osobitne je to dôležité z hľadiska požiadaviek na zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva a prírodných zdrojov, ktoré sa ťažko integrujú do trhového hospodárstva. Tento problém nevyrieši do dôsledkov ani obmedzenie vlastných vzťahov. Reálnejšie je urýchliť vypracovanie regulačných pák s komplexným pôsobením.

V súčasnosti sme však v ČSFR v situácii, keď tvorba ekonomicky účinných pák podporujúcich proces ekologizácie výrazne časovo zaostáva. Aké východiská vidíme v súvislosti s požiadavkou optimalizácie

rozvoja územných celkov, aby sme roval k vytvoreniu funkčnej a ekologickej rovnováhy územia, čo už je vlastne prvým priblížením k jeho únosnému rozvoju? Jednoznačne by to mali byť regulačné plány, a to na nadregionálnej, regionálnej i lokálnej úrovni. Pri ich tvorbe však treba plne uplatniť novú filozofiu ekologickej politiky. Vývoj vo vyspelých krajinách nasvedčuje, že ekonomický rozvoj musí byť podriadený ekologickým a sociálnym limitom. Dospeli k potrebe posunúť priority hodnôt, čo spôsobilo výraznejšiu orientáciu ekonomiky na ochranu a tvorbu životného prostredia, na nové chápanie kvality

života spoločnosti a jednotlivca. Ekonomická prosperita nedáva automaticky záruky vytvorenia funkčnej a ekologickej rovnováhy. Paralelne s reformou v ekonomike musí nastúpiť radikálna zmena v hodnotových orientáciách — teda „ekologická reforma“ v myslení spoločnosti a jednotlivca. Spolu s plánmi ekonomického rozvoja treba vypracovať plány sociálneho a ekologickeho zamerania, ktoré by prenášali princípy ekologickej politiky do územného plánovania, konkrétne do pripravovaných regulačných plánov.

Mária Kozová

Syntetická koncepcie krajiny jako základ ekologicke výchovy

K obecně užívanému a v současnosti tak často frekventovanému pojmu životní prostředí přistupujeme jako k celostně existující sociální vztahové realitě. Vycházíme z vnitřně diferencovaného systému krajiny rozděleného do tří subsystémů, tvořících základ syntetické koncepce krajiny.

Pod úhlem této koncepce možno přistoupit k diagnóze a terapii narušeného životního prostředí. Cesta k tomu vede přes systémovou analýzu vztahů přírodní a antropogenní vrstvy krajiny, včetně jejího subsystému prostorového a časového.

Tento přístup vycházející z dialektiky vztahů reality přírodní a společenské není nový. Již počátkem 70. let přijalo UNESCO definici životního prostředí S. Wika — považuje za ni tu část světa, s kterou je člověk ve vzájemném působení,

používá, ovlivňuje ji a které se přizpůsobuje. Jinými slovy — jde o část krajinné sféry v níž dochází k bezprostřední interakci s lidskou společností. Krajinnou sféru chápeme jako prostorový integrovaný systém nehomogenních biotických, abiotických, sociálních a ekonomických prvků. Jejich prostorovou diferenciací vznikají regionální krajinné systémy (můžeme je označit i jako regionální struktury životního prostředí) s prostorově diferencovaným potenciálem, který poskytuje kvalitativně odlišné podmínky pro život člověka.

Další úvaha vychází z tříúrovňového vnitřně diferencovaného systému krajiny, který chápeme jako syntézu synergetického, chorologického (prostorového) a chronologického (časového) subsystému. Subsystém první úrovně je složen z dále